

ΔΩΔΩΝΗ

9
8
6 Μαυρο

ΔΩΡΕΑΝ

Per. 18

Σταμάτης Καραζάς

Σπ. Π. Β. 101/86
Τμήμα: Περσικά

ΔΩΔΩΝΗ

"ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ"

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

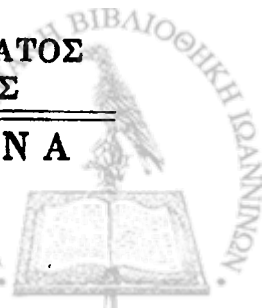
15
1986

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ
ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΣΤΑΜΑΤΗ ΚΑΡΑΤΖΑ
(1913 - 1986)

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ
ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ
1986

Συντακτική επιτροπή:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ
ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΜΟΤΣΙΟΥ
ΜΑΝΟΛΗΣ ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΡΑΪΟΣ
ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΣΙΑΦΛΕΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΤΑΜΑΤΗΣ Κ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ (1913-1986)	α-ιγ'
Κων. Μηνά, Το γλωσσικό έργο του Σταμάτη Κ. Καρατζά	ιε' - κστ'
Θόδωρος Γραμματάς, Παιδικό Θέατρο. Για μια οριοθέτηση του ζητούμενου	9-25
Γιάννης Δάλλας, Σύνθεση και Ιδεολογία στην ποιητική εξέλιξη του Βάρναλη	27-50
Mary Mantziou, The authenticity and character of fr. ad. 1018 (Page)	51-73
Σόνια Ιλίνσκαγια, Γιάννης Ρίτσος. Ο Ηρακλής κι εμείς. Πρόταση ανά- γνωσης	75-81
Ερατοσθένης Γ. Καψωμένος, Για μια μεθοδολογία ανάλυσης των υπερ- ρεαλιστικών κειμένων	83-129
Μανόλη Παπαθωμόπουλου, Διορθώσεις στον «Πόλεμο της Τρωάδος»	131-154
Katerina Synodinou, The relationship between Zeus and Athena in the Iliad	155-164
Ελένη Κακουλίδη - Πάνου, «Ανοίξατε πόρτες του 'Αδου». Απο την δημώδη λογοτεχνία του 16ου αιώνα	165-174
Emmanuel M. Papamichael. Aversion to and Hatred of women	175-190
Panagiotis Noutsos, British marxism and George Thomson	191-202
Γιάννης Μότσιος, Μερικές παρατηρήσεις στην «Ιστορία Γαλαξιδίου» του ιερομονάχου Ευθυμίου	203-222
Χρονικό του πανεπιστημιακού έτους 1985-1986	223-232

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

Με τη διαίρεση της Φιλοσοφικής Σχολής σε τρία Τμήματα (Φιλολογίας-Ιστορίας και Αρχαιολογίας - Φιλοσοφίας, Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής) θεωρήσαμε αναγκαία και τη διαίρεση της Επιστημονικής Επετηρίδας της σε τρία επίσης τεύχη.

Το τεύχος του Τμήματος Φιλολογίας θα έχει τον υπότιτλο ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Και τα τρία τεύχη των τριών τμημάτων θα συναποτελούν έναν τόμο.

Η αρίθμηση των τόμων δεν διακόπτεται.

Για τεχνικούς λόγους δεν έγινε δυνατή η ομοιόμορφη σελιδαρίθμηση αυτού του τόμου. Έτσι στα δύο πρώτα δημοσιεύματα χρησιμοποιήθηκε η ελληνική αρίθμηση, στα υπόλοιπα έγινε κανονικά χρήση της αραβικής.

Ζητούμε συγνώμη γι' αυτό από τους αναγνώστες μας.

Η Συντακτική επιτροπή

ΣΤΑΜΑΤΗΣ Κ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

(1913-1986)

«Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;». Η φράση αυτή του σολωμικού Διαλόγου που ο αείμνηστος Καθηγητής Σταμάτης Καρατζάς αγαπούσε να επαναλαμβάνει, χαρακτηρίζει επιγραμματικά και τον ίδιο, ως πνευματική προσωπικότητα και ως πολίτη. Μέσα απ' αυτό το δίδυμο θα μπορούσε κανείς να διαγράψει με πληρότητα τις μεγάλες στιγμές του βίου του και το ερευνητικό και εκπαιδευτικό του έργο.

Γεννημένος στην Κύμη της Εύβοιας (2 Μαρτίου 1913), σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1931 - 1936). Η πρώτη αποφασιστική επιλογή της ζωής του υπήρξε η στροφή του στη νεοελληνική διαλεκτολογία. Η πρώτη μεγάλη του πράξη η ηρωική του αντίσταση στην πρώτη γραμμή του αλβανικού μετώπου ενάντια στον ιταλικό φασισμό, για την οποία -έφεδρος τότε ανθυπολοχαγός- απέσπασε το Αριστείο Ανδρείας.

Στα χρόνια της Κατοχής εργάζεται ως συντάκτης του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής στην Ακαδημία Αθηνών και παράλληλα οργανώνεται στο ΕΑΜ αναπτύσσοντας αντιστασιακή δράση στο χώρο των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων.

Το 1945 αναγορεύεται διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών και την ίδια χρονιά αναχωρεί για μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι, ως υπότροφος της Γαλλικής Κυβέρνησης.

Οι απόψεις του για τις μετεμφυλιακές εξελίξεις στην Ελλάδα δεν του επιτρέπουν να επιστρέψει μετά το τέλος των μεταπτυχιακών του σπουδών. Παραμένει στη Γαλλία ως ερευνητής του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικής Έρευνας (C.N.R.S.) και απολύεται από τη θέση του στην Ακαδημία Αθηνών.

Η ερευνητική του δραστηριότητα αυτή την περίοδο προσανατολίζεται σε δύο κατευθύνσεις: στη γλωσσολογία, που αντιπροσωπεύει την κύρια ειδικότητά του και την πρώτη ερευνητική προτεραιότητα σ' όλη τη διάρκεια του βίου του, και στη νέα ελληνική φιλολογία, την οποία θα θεραπεύσει αφενός με την αρχειακή έρευνα, αφετέρου -και κυρίως- με τη μετέπειτα ακαδημαϊκή του διδασκαλία.

Στην πρώτη κατεύθυνση, διευρύνει το πεδίο των ερευνών του προς τις νεοελληνικές διαλέκτους, της Κάτω Ιταλίας πρώτα και της Τσακωνιάς αργότερα.

β'

τερα, απ' όπου θα προκύψουν δυο σημαντικά βιβλία (1958 και 1976 αντίστοιχα), που αντιπροσωπεύουν και την κυριότερη προσφορά του στην επιστήμη της γλωσσολογίας (αναλυτικότερη παρουσίαση του γλωσσολογικού του έργου βλ. στην επόμενη εργασία αυτού του τόμου).

Στη δεύτερη κατεύθυνση, αξιοποιώντας την παρουσία του στο Παρίσι, επιδίδεται σε εκτεταμένη αρχαιολογική έρευνα, προκειμένου να φωτίσει τις πνευματικές και πατριωτικές δραστηριότητες των απόδημων Ελλήνων του Παρισιού, σε σχέση με μεγάλες στιγμές της ελληνικής ιστορίας όπως ο αγώνας της Ανεξαρτησίας, ή με σημαντικά πνευματικά κινήματα όπως ο διαφωτισμός (κύκλος Κοραή) και ο δημοτικισμός (κύκλος Ψυχάρη). Καρπός αυτής της έρευνας, στα χρόνια 1946-50, υπήρξε η ανακάλυψη και αξιοποίηση των αρχείων του Κ. Νικολόπουλου, του Γιάννη Ψυχάρη και του Πέτρου Βλαστού.

Την πανεπιστημιακή του σταδιοδρομία την αρχίζει από το Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, όπου εκλέγεται Λέκτορας της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας το 1952, Υφηγητής το 1956 και Έκτακτος καθηγητής το 1959. Από το 1960 προσφέρει τις υπηρεσίες του ως Επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Aix-en-Provence, παράλληλα με τη θέση του στο Αμβούργο.

Το 1964 εκλέγεται Καθηγητής της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και σπεύδει, ύστερα από 20 χρόνια αυτοεξορίας, να ενισχύσει την πρώτη μεταπολεμική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και το στέριωμα των δημοκρατικών θεσμών στην Ελλάδα. Το εκπαιδευτικό του έργο στην πατρίδα αρχίζει από τη Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων, που ιδρύεται τον ίδιο χρόνο ως παράρτημα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αποσπασμένος τα τρία πρώτα χρόνια της λειτουργίας της (1964-1967), θα διδάξει Γλωσσολογία και Νέα Ελληνική Φιλολογία στους πρώτους φοιτητές της και θα αποτελέσει έναν από τους κύριους συνεργάτες του πρώτου Προέδρου της Σχολής, αείμνηστου Καθηγητή Στυλιανού Γ. Καψωμένου, κι έναν από τους βασικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν την πρωτοποριακή φυσιογνωμία και την προοδευτική παράδοση της νεοσύστατης Σχολής.

Με τον ενθουσιασμό του δασκάλου και το δυναμισμό του κοινωνικού αγωνιστή που τον χαρακτήριζε, με την ιδιότυπη εκείνη στοργική του αυστηρότητα, επιτέλεσε πρώτα απ' όλα ένα λαμπρό εκπαιδευτικό έργο συνδέοντας την επιστήμη με τη ζωή, πάνω σ' ένα σοφό μέτρο που απελευθέρωνε τη δημιουργικότητα των μαθητών του και την ανεξαρτησία της σκέψης τους.

Παράλληλα ανταποκρίθηκε με προθυμία σε αιτήματα του κοινωνικού περιβάλλοντος και ανέπτυξε, με ομιλίες, διαλέξεις, σεμινάρια, αξιομνημόνευτη παιδευτική δραστηριότητα στον ευρύτερο ηπειρωτικό χώρο. Στα πλαίσια αυτά αντιμετώπισε με γνώση και αυστηρότητα κάθε έκφραση σκοταδισμού, κάθε συντηρητική προκατάληψη, κάθε πνευματική αδράνεια.

Έτσι έγινε πολύ γρήγορα στόχος δριμύτατων επιθέσεων από τις δυνάμεις της αντίδρασης, που προετοίμαζαν κιόλας τη δική τους ρεβάνς. Αμέσως μετά την επιβολή της δικτατορίας του 1967 αρχίζει η διαδικασία διώξης του με βάση τον Α.Ν. 509 και στην αρχή του 1968, ενώ έχει μόλις επιστρέψει στην οργανική του θέση, απολύεται από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια της πρώτης χουντικής «εκκαθάρισης» των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Ταυτόχρονα απαγορεύεται η έξοδος του από τη χώρα.

Τον Αύγουστο του 1969 δραπετεύει στο Εξωτερικό, και αμέσως εκλέγεται Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Aix-en-Provence, όπου συνεχίζει το διδακτικό του έργο αλλά και τον αντιδικτατορικό αγώνα, τόσο με τη διαφώτιση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, όσο και με την ενίσχυση των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων.

Το Σεπτέμβριο του 1974, με βάση τη Συντακτική Πράξη για την αποκατάσταση της νομιμότητας στα Α.Ε.Ι., επιστρέφει στη θέση του στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Διορίζεται μέλος του Ειδικού Πειθαρχικού Συμβουλίου για την «αποχουνοποίηση» των πανεπιστημίων και μ' αυτόν το γεμάτο εμπόδια και απογοητεύσεις αγώνα—τον οποίο ωστόσο διεξήγαγε με αδέκαστη κρίση και συνέπεια, αλλά χωρίς μισαλλοδοξία — τερμάτισε την πανεπιστημιακή του σταδιοδρομία. Ο σοβαρός κλονισμός της υγείας του (καρδιακή πάθηση) το 1975 τον ανάγκασε να αποσυρθεί πρόωρα από την ενεργό εκπαιδευτική δράση.

Θα συνεχίσει ως Ομότιμος καθηγητής, για μια δεκαετία ακόμη και όσο του επιτρέπει η κατάσταση της υγείας του, το ερευνητικό και συγγραφικό του έργο. Συμπληρώνει τα διαλεκτικά αρχεία Νότιας Εύβοιας, Βόρειων Σποράδων (Σκύρου) και παλιάς Αθήνας, που είχε αρχίσει να καταρτίζει από τις δεκαετίες του '40 και '50 και που σκόπευε να σχολιάσει και να εκδώσει. Παράλληλα αποφασίζει να δώσει στη δημοσιότητα το πλούσιο υλικό των αρχείων Ψυχάρη και Βλαστού, που μέχρι τότε μόνο επιλεκτικά και περιορισμένα είχε θελήσει να αξιοποιήσει.

Για το σκοπό αυτό επιλέγει τη λύση της συλλογικής έρευνας, απόλυτα συνεπή προς το ήθος του δημιουργικού δασκάλου και την ποιότητα των σχέσεων που ήξερε να διατηρεί με παλιούς συνεργάτες και μαθητές του. Σε συνεννόηση με τους άλλοτε συνεργάτες του στις Φιλοσοφικές σχολές Ιωαννίνων και Θεσσαλονίκης, όπου είχε διαδοχικά υπηρετήσει, καταρτίστηκαν δυο ερευνητικές ομάδες, στους αντίστοιχους Τομείς Νέας Ελληνικής Φιλολογίας, που ανέλαβαν την επεξεργασία και έκδοση των αρχείων Ψυχάρη και Βλαστού, σε μια ενιαία διαπανεπιστημιακή σειρά, με γενικό τίτλο «Από την αλληλογραφία των πρώτων δημοτικιστών». Καρπός αυτής της συνεργασίας, που πραγματοποιήθηκε με την πολύτιμη συμπαράσταση του Καθηγητή Καρατζά σε κά-

θε ζήτημα που χρειάστηκε η γνώμη του, υπήρξαν μέχρι τώρα δυο ογκώδεις τόμοι που συγκεντρώνουν την ανέκδοτη αλληλογραφία των πρωταγωνιστών του δημοτικιστικού κινήματος:

- 1) Από την αλληλογραφία των πρώτων δημοτικιστών, *Ι. Γιάννη Ψυχάρη και Αργύρη Εφταλιώτη αλληλογραφία. 716 γράμματα (1890-1933)*. Επιμέλεια Σταμ. Κ. Καρατζά - Ε. Γ. Καψωμένου και Ερευνητικής Ομάδας, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής Φιλολογίας, «Νεοελληνικές Έρευνες» αρ. 6, Τόμος Α' (1988): Κείμενα.
- 2) Από την αλληλογραφία των πρώτων δημοτικιστών, *Π. 562 γράμματα των Ε. Γιανίδη, Ι. Δραγούμη, Α. Εφταλιώτη, Κ. Παλαμά, Α. Πάλλη, Δ. Ταγκόπουλου, Γ. Ψυχάρη κ.α.* Συλλογή υλικού Σταμ. Κ. Καρατζάς, Επιμέλεια της έκδοσης ΕΔΠ του Σπουδαστηρίου Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [Π. Πίστας - Μ. Θωμαΐδου Μώρου κ.α.]. Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ. Επιστημονική Επιτηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, Παράρτημα αρ. 60, 1985.

Ο πρώτος αντιστοιχεί περίπου στο αρχείο Ψυχάρη και ο δεύτερος στο Αρχείο Βλαστού, με μικρές αποκλίσεις που επέβαλε το κριτήριο ταξινόμησης (αφενός αλληλογραφία Ψυχάρη - Εφταλιώτη, αφετέρου αλληλογραφία με διάφορους ανταποκριτές). Από τους τόμους αυτούς απουσιάζουν μικρότερες ενότητες των δύο αρχείων, που ο Καθηγητής Καρατζάς παραχώρησε για δημοσίευση σε παλιούς μαθητές του. Έτσι τις επιστολές του Φώτη Φωτιάδη προς Αλέξανδρο Πάλλη, Πέτρο Βλαστό και Δημ. Ταγκόπουλο (από το αρχείο Βλαστού) δημοσίευσε ο Γιάννης Παπακώστας στο βιβλίο του «Ο Φώτης Φωτιάδης και το Αδερφότο της Εθνικής Γλώσσας. Η αλληλογραφία», Αθήνα, Ε. Λ.Ι.Α., 1985, ενώ και άλλοι μαθητές του Καρατζά εργάζονται πάνω σε μικρότερες ενότητες ανέκδοτου υλικού.

Στα κατάλοιπα που Καθηγητή Καρατζά βρέθηκε, σε δακτυλόγραφη μορφή, η ογκώδης ανέκδοτη μελέτη του «*Les sociétés helléniques de Paris (1928-1831)*», που ο ίδιος είχε προαναγγείλει στην ομώνυμη ομιλία του το 1952 και η οποία προγραμματίζεται να εκδοθεί στη σειρά «Νεοελληνικές Έρευνες» του Τομέα ΜΝΕΦ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Ο Καθηγητής Σταμάτης Κ. Καρατζάς πέθανε από καρδιακή προσβολή στις 16 Μαΐου 1986, λίγες μέρες πριν από την προγραμματισμένη εκδήλωση που είχε οργανώσει το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για να τιμήσει το εκπαιδευτικό και επιστημονικό του έργο.

Τον κύκλο της ζωής του, κύκλο αγώνων και προσφοράς, εσφράγισε με μια τελευταία γενναία δωρεά. Στη διαθήκη του αφήνει ολόκληρη την προσωπική του βιβλιοθήκη, πολύτιμη για τον πλούτο και τις σπάνιες εκδόσεις της, στο Σπουδαστήριο Νέας Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Το κύριο ερευνητικό και συγγραφικό έργο του Καρατζά εντάσσεται, όπως είπαμε, στην επιστήμη της γλωσσολογίας και η αποτίμηση της συμβολής του σ' αυτόν τον τομέα ανήκει στους ειδικούς. Εμείς θα περιοριστούμε σε έναν σύντομο απολογισμό της συγγραφικής προσφοράς του στον τομέα της νεοελληνικής φιλολογίας, που είναι η σχετικά μικρότερη και αντιστοιχεί σε 16 μελέτες άρθρα και βιβλία. Οι εργασίες αυτές απορρέουν άμεσα ή έμμεσα από τις αρχειακές του έρευνες στο Παρίσι και ομαδοποιούνται σε δυο ερευνητικά πεδία, που το καθένα συνδέεται με ορισμένο αρχειακό υλικό:

- I. Διαφωτισμός και εθνική αναγέννηση, στα χρόνια 1788 ως 1831 περίπου: αρχείο Κωνσταντίνου Νικολόπουλου (στην Εργογραφία Καρατζά, ε.πρκ., σ. η' ιγ', οι αρ. 1, 4, 22, 30, 38, 39, 43, 59).
- II. Δημοτικισμός και πνευματική αναγέννηση, στα χρόνια 1890 ως 1934 περίπου: αρχεία Ψυχάρη και Βλαστού (στην Εργογραφία Καρατζά, οι αρ. 14, 16, 17, 19, 25, 41, 57, 58).

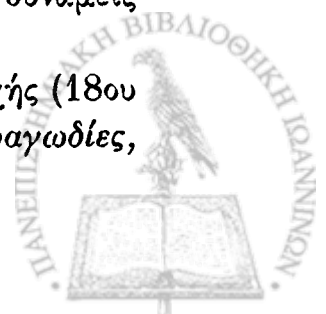
Οι εργασίες αυτές από τη μια δημοσιεύουν πλούσιο ανέκδοτο υλικό, πρόσφορο σε πολλαπλή αξιοποίηση, από την άλλη διερευνούν και προωθούν προβλήματα της ιστορίας της λογοτεχνίας και κυρίως προβλήματα της ιστορίας των ιδεών.

I. Ειδικότερα, από την ερευνητική αξιοποίηση του αρχείου του Κ. Νικολόπουλου, που ο Καρατζάς ανακάλυψε στη βιβλιοθήκη του Institut de France, προήλθαν οχτώ μελέτες (βιβλία και άρθρα). Οι εργασίες αυτές αντιστοιχούν σε τρεις μεγάλες και αλληλοσυμπληρούμενες θεματικές ενότητες.

Η πρώτη περιλαμβάνει τις εργασίες: Κοραής και Νικολόπουλος (Αθήνα 1949), Ο Αγαθόφρων Λακεδαιμόνιος και το παρισινό περιοδικό «Μέλισσα» (περ. Πελοποννησιακά, 3 (1959), σ. 241-262) και Από την αλληλογραφία δύο ξενητεμένων στη Γαλλία Ελλήνων στις αρχές του 19ου αι. Τρία ανέκδοτα γράμματα του Ζακύνθιου Ιω. Μάη προς τον Κ. Νικολόπουλο (:«Φίλτρα. Τιμητικός τόμος Σ. Γ. Καψωμένου», Θεσσαλονίκη 1975, σ. 243-254).

Στις εργασίες αυτές αποκαλύπτεται, με βάση άγνωστα ντοκουμέντα που δημοσιεύονται και σχολιάζονται, το διαφωτιστικό έργο ενός σημαντικού αριθμού λογίων που δρουν κάτω από την επιρροή του Κοραή, προωθώντας, μέσα από εταιρείες, περιοδικά, συγγράμματα και αλληλογραφία, τις κοραϊκές θέσεις για το φωτισμό του γένους. Μέσα από συνθετικούς συσχετισμούς των στοιχείων φωτίζεται η προσωπικότητα νεώτερων και ελάσσονος σημασίας λογίων, που με τη δράση, τις σχέσεις και την πολεμική τους, δίνουν συγκεκριμένη υπόσταση στην κοινωνική ακτινοβολία του Κοραή και στις πνευματικές δυνάμεις που κινητοποιούσε τις παραμονές της Επανάστασης.

Η δεύτερη ενότητα αποτελεί έκδοση κειμένων πρωιμότερης εποχής (18ου και αρχών 19ου αι.) και αντιστοιχεί στις εργασίες: Σμύρνης Τραγωδίες,

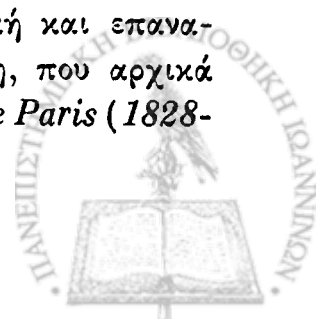
δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με ταραχές στη Σμύρνη (1788, 1810), Αθήνα 1958, και Ένα νέο χειρόγραφο της Σμυρνιακάδας του 1788 (περ. Ελληνικά, 27 (1974), σ. 354-376). Πρόκειται για ποιήματα μαχητικού χαρακτήρα που αναφέρονται σε πραγματικά γεγονότα, κοινωνικές συγκρούσεις στο εσωτερικό της ελληνικής κοινότητας της Σμύρνης.

Το πρώτο, σε διαλογική μορφή, και με εναλλασσόμενα στιχουργικά σχήματα, έχει τον εύγλωττο τίτλο «Σμύρνης τραγωδία ποιηθείσα επί τη στάσει των όγλων εγερθέντων κατά των προυχόντων της πόλεως, έτει ,αψπι,» (1788) και εκφράζει την οπτική γωνία των αρχόντων. Το δεύτερο στιχούργημα, σε τροχαικό οχτασύλλαβο, αναφέρεται σε αντιδικίες για τη λειτουργία των ελληνικών σχολείων της Σμύρνης (1810), δηλ. για την εκπαιδευτική πολιτική, και αποτελεί αντιπαράθεση προοδευτικών (διαφωτιστικών) και συντηρητικών θέσεων, κάτω από την οπτική γωνία του διαφωτισμού και ενάντια στους δημογέροντες.

Κοντά στα φιλολογικά προβλήματα που θέτει η έκδοση αυτών των ποιημάτων, κωδικολογικά, παράδοσης κειμένου (για την πρώτη τραγωδία), γλωσσικά, εκδοτικά, ερμηνευτικά, ειδολογικά, ο συγγραφέας δίνει έμφαση στα ζητήματα που συνδέονται με το στιχουργό, την καταγωγή του, την οπτική του γωνία, σε συνάρτηση με την ταξική και ιδεολογική του ένταξη μέσα στην ελληνική κοινότητα της Σμύρνης και στις ευρύτερες ιδεολογικές αντιθέσεις της εποχής (διαφωτισμός-συντήρηση κλπ.). Παράλληλα διερευνά, χρησιμοποιώντας συμπληρωματικές πηγές της εποχής (αλληλογραφία Κοραή κ.α.), το ιστορικοκοινωνικό υπόβαθρο των κοινωνικών συγκρούσεων στις οποίες αναφέρονται τα κείμενα, συνδυάζοντας τα διάσπαρτα στοιχεία σε μια σύνθεση που μας αποκαλύπτει την κοινωνική οργάνωση της ελληνικής κοινότητας της Σμύρνης (ταξική διαστρωμάτωση, οικονομική οργάνωση, τρόπος διοίκησης, βαθμός αυτονομίας απέναντι στην τουρκική αρχή, σχέσεις αρχόντων-εκκλησίας-επαγγελματιών «εσναφιών»), την οργάνωση της κοινοτικής εκπαίδευσης, τις πραγματικές ταξικές και ιδεολογικές αντιθέσεις που τροφοδότησαν αυτές τις ταραχές, θέματα πολύ ενδιαφέροντα και σημαντικά για τη γνώση του χώρου και της εποχής.

Στην ίδια θεματική ενότητα θα μπορούσε να ενταχθεί μια ακόμη από τις τελευταίες εργασίες του Καρατζά, που βασίζεται σε αρχειακό υλικό και φωτίζει ένα ιστορικό ζήτημα, την επαναστατική δράση στον τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο, ειδικότερα στην Πάτρα: «Δυο ανέκδοτα ντοκουμέντα από το Αρχείο Rouqueville σχετικά με την Επανάσταση του 1821 στην Πάτρα» (Αφιέρωμα στη μνήμη του Φώτη Αποστολόπουλου, Αθήνα, 1982).

Τον κύκλο των εργασιών που αφορούν την προεπαναστατική και επαναστατική περίοδο κλείνουν δύο εργασίες, από τις οποίες η πρώτη, που αρχικά δόθηκε ως διάλεξη στη Σορβόνη (*Les sociétés helléniques de Paris (1828-*

1831), δημοσ. στο France-Grèce, Hachette, Automne 1952, σ. 6 κ.ε.), αποτελεί σύνοψη και εξαγγελία ενός ομότιτλου και εκτεταμένου βιβλίου, που έμεινε ανέκδοτο ως σήμερα και βρέθηκε στα κατάλοιπα του συγγραφέα.

Στις εργασίες αυτές (συνοπτικά στην πρώτη, αναλυτικά στη δεύτερη) ο Καρατζάς, αντλώντας από τα πλούσια ντοκουμέντα του αρχείου Κ. Νικολόπουλου, αποκαλύπτει την ύπαρξη δύο «Ελληνικών Εταιρειών» στο Παρίσι (1828-1830 και 1831), που συνεχίζουν το έργο του Φιλελληνικού Κομιτάτου των πρώτων επαναστατικών χρόνων, εκθέτει αναλυτικά την πολλαπλή δράση τους, διαφωτιστική, πνευματική, πατριωτική, κοινωνική, ανασυνθέτοντας το πρόγραμμα ενός κόσμου, άγνωστου σχεδόν στις λεπτομέρειές του, ζωντανού, δραστήριου, δυναμικού, παλλόμενου από το όραμα της εθνικής αναγέννησης και του φωτισμού του γένους. Η υπό έκδοση εργασία περιλαμβάνει δημοσίευση και σχολιασμό των ντοκουμέντων, που είναι πρακτικά συνεδρίων, εισηγήσεις, λόγοι, προσούρες, διακηρύξεις, έγγραφα, κατάλογοι προσώπων, αλληλογραφία, μαχητικά στιχουργήματα.

II. Ο άλλος κύκλος εργασιών του Καρατζά συνδέεται με τη δράση των πρωταγωνιστών του κινήματος του δημοτικισμού και βασίζεται αφενός στο αρχείο του Γ. Ψυχάρη, (που ο Καρατζάς με τη μεσολάβηση του André Mirambel στη δεύτερη γυναίκα του Ψυχάρη Irène Baume, κατάφερε να ερευνήσει και να μεταγράψει εξ ολοκλήρου το 1947, και του Πέτρου Βλαστού, αφετέρου στο αρχείο που φύλασσε ο γιός του Αλέξης Βλαστός, ο οποίος το παραχώρησε στον Καρατζά το 1950, όταν εκείνος ταξίδεψε γι' αυτό το σκοπό στην Αγγλία.

Το πλούσιο υλικό των αρχείων αυτών ο Καρατζάς λογάριάζε να εκδώσει συγκεντρωτικά, βασίζοντας σ' αυτό μια εκτεταμένη συνθετική μελέτη για το κίνημα του δημοτικισμού, στις γλωσσικές, λογοτεχνικές, εκπαιδευτικές, ιδεολογικές διαστάσεις του και είχε κάνει προς αυτή την κατεύθυνση μια ορισμένη προεργασία. Παρ' ό,τι οι προτεραιότητες της γλωσσολογίας και οι περιπέτειες του βίου του δεν του άφησαν τελικά περιθώριο για ένα τόσο μεγάλο έργο, ο σχεδιασμός αυτός τον απέτρεψε από μια αποσπασματική δημοσίευση του υλικού. Έτσι εξηγείται η περιορισμένη αξιοποίησή του στο διάστημα των τριάντα και πλέον χρόνων που το είχε στην κατοχή του, αξιοποίηση επιλεκτική που αντιστοιχεί σε έξι συνολικά εργασίες ως το 1978. Απ' αυτές οι τέσσερις αποτελούν έκδοση και σχολιασμό επιστολών, με κριτήριο επιλογής τις σχέσεις σημαντικών προσωπικοτήτων του δημοτικισμού (αλληλογραφία Βερναρδάκη - Εφταλιώτη, Παλαμά-Ψυχάρη-Πάλλη-Η. Pernot, Ψυχάρη-Εφταλιώτη, Εφταλιώτη-Πάλλη) και σημαντικά γλωσσικά, λογοτεχνικά, ιδεολογικά και πολιτικά θέματα (αρ. 14, 19, 25, 41 στην Εργογραφία Καρατζά).

Δύο ακόμη σύντομες εργασίες, που βασίζονται κυρίως στο αρχειακό υλικό, αφορούν η μια την προσωπικότητα του Ψυχάρη και την εθνική ιδεολογία

του δημοτικιστικού του οράματος (αρ. 17 στην Εργογραφία) και η άλλη θέματα του μυθιστορηματικού του έργου (ρεαλισμός, γυναικεία πρότυπα στον Ψυχάρη: αρ. 16 στην Εργογραφία).

Το έργο του Καρατζά σ' αυτή την περιογή ολοκληρώνεται με τους δυο, συλλογικής συνεργασίας, τόμους της σειράς: «Από την αλληλογραφία των πρώτων δημοτικιστών, I, II» (1985, 1988), όπου δημοσιεύονται 716 επιστολές από την αλληλογραφία Ψυχάρη-Εφταλιώτη και 562 επιστολές από την αλληλογραφία Ελισαίου Γιανίδη, Ίωνα Δραγούμη, Αργύρη Εφταλιώτη, Κωστή Παλαμά, Αλέξανδρου Πάλλη, Γιάννη Ψυχάρη, Δημ. Ταγκόπουλου κ.α. (Εργογραφία, αρ. 57, 58).

Η αλληλογραφία αυτή καλύπτει την ανταπόκριση των πρωταγωνιστών του κινήματος από τα πρώτα του βήματα (Ψυχάρης-Εφταλιώτης, 1890) ως τα 1934 (Ελισαίος Γιανίδης-Αλέξανδρος Πάλλης), δηλ. μια περίοδο 45 χρόνων, όπου περιλαμβάνεται ολόκληρη η «ηρωική περίοδος» του δημοτικισμού και όλα τα μεγάλα ονόματα. Μαζί με τις άλλες συναφείς εργασίες που αναφέραμε, αντιστοιχούν σε 1300 και πλέον επιστολές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν σύγχρονες αυθεντικές πηγές τόσο για το περιεχόμενο, τη στρατηγική και την τακτική του κινήματος, την προσωπικότητα, τις απόψεις και τις σχέσεις των πρωταγωνιστών του, όσο και γενικότερα για τα λογοτεχνικά και πνευματικά ζητήματα και την ιστορία των ιδιών αυτής της περιόδου.

Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Καρατζάς στον Πρόλογο του πρώτου τόμου της σειράς, «όταν η εργασία αυτή ολοκληρωθεί, θα γίνει φανερό ότι η ιστορία του δημοτικισμού, ενός από τα σημαντικότερα πνευματικά κινήματα του τόπου μας, θα πρέπει να ξαναγραφεί από την αρχή».

Κλείνοντας με τα δικά του λόγια αυτόν τον σύντομο απολογισμό, είναι δίκαιο να υπογραμμίσουμε ότι ένα πολύ σημαντικό - κι ίσως το πιο ανεκτίμητο- μέρος της προσφοράς του αντιπροσωπεύει το διδακτικό του έργο στα ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια και το παράδειγμά του ως μαχόμενου πνευματικού ανθρώπου και πολίτη.

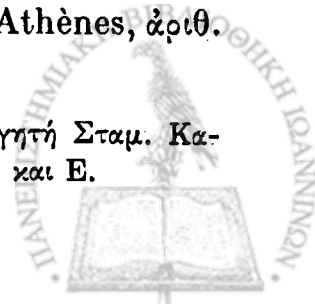
ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΑΜ. Κ. ΚΑΡΑΤΖΑ*

A. Βιβλία.

1. *Κοραΐς και Νικολόπουλος*, Collection de l' Institut Français d' Athènes, ἀριθ. 23, Ἀθήνα 1949.
2. *Υποκοριστικά τοῦ ιδιώματος Κύμης καὶ περιχώρων*, γραμμένο στὰ 1944, δημοσιευμένο στὴν Collection de l' Institut Français d' Athènes, ἀριθ. 84, 1954.

*Η εργογραφία από τον τόμο «Αντίχαρη Αφιέρωμα στον Καθηγητή Σταμ. Καρατζά», Αθήνα, ΕΛΙΑ, 1984, σ. 9-12, με προσθήκη των ενοτήτων Δ και Ε.

3. *L' origine des dialectes néo-grecs de l' Italie Méridionale*, Collection de l' Institut d' Etudes Byzantines et Néo-Helléniques de l' Université de Paris, ἀριθ. 18, δημοσιευμένο μ' ἐπιχορήγηση τοῦ Centre Nationale de la Recherche Scientifique, Παρίσι, Les Belles Lettres, 1958.
4. *Σμύρνης Τραγωδίες, δύο ἀνέκδοτα ποιήματα σχετικά μὲ ταραχές στὴ Σμύρνη (1788, 1810)*, Collection de l' Institut Français d' Athènes (Centre d' Asie Mineure, ἀριθ. 20), Ἀθήνα 1958.
5. *Les Tsacones*, Supplementa Byzantina, Texte und Forschungen, ἀριθ. 4, δημοσιευμένο μ' ἐπιχορήγηση τῆς Deutsche Forschungsgemeinschaft, Βερολίνο-Νέα Ὑόρκη, Walter de Gruyter & Co, 1976.
6. *Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα, περιγραφή καὶ ἀνάλυση, μετάφραση βελτιωμένη τοῦ ἔργου τοῦ André Mirambel, La langue grecque moderne, description et analyse*, Παρίσι 1959, στὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἰνστιτούτου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1978.

A. β. Διδακτικά.

7. *Παραδόσεις Ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς γλῶσσας ἀπὸ τὴν κοινὴ ὡς σήμερα*, ἔκδοση Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1975.
8. *Παραδόσεις Γραμματικῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς. Μέρος Α' (Εἰσαγωγή-φωνητική)*, ἔκδοση Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1975.

B. Μελέτες.

9. «Συμβολὴ εἰς τὴν εὐβοϊκὴν διαλεκτολογίαν», *Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἀμαντον*, Ἀθήνα 1940, σ. 253-286.
10. «Ἀρχαιοπινῆ καὶ ἄλλα τινὰ τοπωνύμια ἐν μέσῃ καὶ νοτίῳ Εὐβοίᾳ», *περιοδ. Ἀθηνᾶ*, 50 (1940), 237-249.
11. «Παλαιοαθηναϊκὰ γλωσσικά», *περιοδ. Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, 17 (1943), 125-134.
12. «Renouvellement de la valeur expressive de quelques suffixes vieillies en grec moderne», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, 34 (1948), 82-89.
13. «Etymologies néo-helléniques», *Neophilologus*, 43 (1949), 239-242.
14. «Documents inédits concernant le démoticisme. I. Quatre lettres de Dém. Bernardakis à Argyris Ephtaliotis», *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, 19 (1949), 9-21.
15. «Ὁ σύνθετος ὑπερθετικὸς στὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα», *Annuaire de l' Institut de Philologie et d' Histoire Orientales et Slaves*, 9 (1949) 277-298, *Mélanges Grégoire*, Βρυξέλλες 1949.

16. «Ο ρεαλισμὸς καὶ τὰ γυναικεῖα πρότυπα στὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη», *Νέα Ἑστία*, τεύχος 540 (1 Ἰανουαρίου 1950), σ. 44-46.
17. *Jean Psichari et la Nation grecque, Hommage à Jean Psichari (1859-1929)*. A l'occasion du vingtième anniversaire de sa mort (29 Septembre 1929). Παρίσι, Klincksieck, 1950, σ. 19-29.
18. «Etymologies Byzantines», *Byzantion*, 21 (1951), 55-62.
19. «Documents inédits concernant le démoticisme. Huit lettres de Costis Palamas à Psichari, Pallis et Hubert Pernot» *Mélanges Merlier*, 1 (1955), 1-31.
20. «Sul' etimologia di ἄτσαλλος», *Aevum*, 25.11 Milano (1951), 97-113.
21. «La dissimilation du t dans le dialecte du vieil Athènes et la valeur du témoignage de Kavassilas et Zygomalas (16e siècle)», ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ *Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Classe Lettere*, 85 (1952), 1-9, Milano, Hoepli 1952.
22. «La société hellénique de Paris (1828-1931)», ὁμιλία στὴ Σορβὸνη βγαλμένη ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο ἀκόμα ὁμώνυμο ἔργο, δημοσιευμένη στὸ *France-Grèce*, Hachette, Automne 1952, σ. 6 ἐξξ.
23. «Sur l'histoire du suffixe de comparatif -τερος (πρεσβύτερος, ἐξώτερος, νεώτερος)», *Glotta*, 32 (1953), 248-261.
24. «Histoire de quelques mots gress (ἀνάφλα, σκέπτομαι)», *Glotta*, 33 (1954), 119-125.
25. «Ὁχτὼ ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Ψυχάρη πρὸς τὸν Ἑφταλιώτη», *Νέα Ἑστία* τεύχ. 644, 1 Μαΐου 1954, σ. 3-11.
26. «Le 'Centre d' Etudes d' Asie Mineure' et l'intérêt que présente l'étude des dialectes néo-grecs d' Asie Mineure», *Orbis*, 3 (1954), Centre National de Dialectologie Louvain, Βέλγιο, 1954, σ. 498-508.
27. «Byzantinogermanica (καράνος, σκαράνικον)», *Byzantinische Zeitschrift*, 47 (1954), 320-332.
28. «Ἐνα δωρικὸ κατάλοιπο στὶς ἐλληνικὲς καὶ ρομανικὲς διαλέκτους τῆς Καλαβρίας καὶ Σικελίας, θεωρούμενο ἀραβικόν», *Ἑλληνικά* 15, τόμος τιμητικὸς Σωκρ. Β. Κουγέα, Θεσσαλονίκη 1957, σ. 26-39.
29. «Die Entstehung der neugriechischen Literatursprache», *Glotta*, 36 (1953), 194-208.
30. «Ὁ Ἀγαθόφρων Λακεδαιμόνιος καὶ τὸ παρισικὸ περιοδικὸ 'Μέλισσα'», *Πελοποννησιακά*, 3 (1959) 241-262.
31. «Φωνολογικὰ τῆς νέας ἐλληνικῆς», Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σ. 151-154.
32. «Ὁδηγίαι γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν διαλέκτων, τῆς τοπωνυμίας καὶ τῆς ἀνθρωπωνυμίας τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν βορείων Σποράδων», *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν*, 8 (1961), 3-36.

33. «Δημοσάρι, εὐβοϊκὸ τοπωνύμιο βυζαντινῆς καταγωγῆς», *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν*, 8(1961), 113-121.
34. «Γλῶσσα - Ἐθνικὴ γλῶσσα». Ὁμιλία στὸ Παιδαγωγικὸ Σεμινάριο τῶν Διδασκαλικῶν Συλλόγων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, 5-6 Ἰουνίου 1966, *Δωδωναῖον Φῶς*, τεῦχ. 11, Γιάννενα 1966, σ. 3-18.
35. «Τὸ τοπωνύμιο τοῦ Δύστου Τσακόνι καὶ οἱ βυζαντινοὶ στρατιῶτες 'τσάκονες' στὴ νότια Εὐβοία», *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν*, 18(1972), 37-44.
36. «Γύρω ἀπὸ τρία νεοελληνικὰ τοπωνύμια (Χαβουτσί, Λάκωνες, Ἐλουνη)» *Ἑλληνικά*, 26 (1973) 97-107.
36. «Γύρω ἀπὸ τρία νεοελληνικὰ τοπωνύμια (Χαβουτσί, Λάκωνες, Ἐλουνη)», *Ἑλληνικά*, 26 (1973), 97-107.
37. «Γιὰ τὴ γλωσσικὴ ἱστορία τῆς Σκύρου (Τὰ κοινὰ στοιχεῖα τῶν ιδιωμάτων Σκύρου καὶ Κύμης)», *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν*, 19(1974), 3-32.
38. «Ἐνα νέο χειρόγραφο τῆς Ἑμυρνιαδάς' τοῦ 1788», *Ἑλληνικά*, 27(1974), 354-376.
39. «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία δύο ξενιτεμένων στὴ Γαλλία Ἑλλήνων στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰώνα (Τρία ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Ζακύνθιου Ἰω. Μάη πρὸς τὸν Κ. Νικολόπουλο)», *Φίλτρα*, τιμητικὸς τόμος Σ. Γ. Καψωμένου, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 243-254.
40. «Ἦταν φιλοπόλεμοι ἢ ἀπόλεμοι οἱ βυζαντινοὶ Πελοποννήσιοι», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 17(1978), 125-138.
41. «Δώδεκα ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Ἐφταλιώτη πρὸς τὸν Πάλλη καὶ μερικὰ ἀνέκδοτα ποιήματά του», *Αἰολικὰ Γράμματα*, 9(1978), 277-288.
42. «De nouveau sur l'histoire du parler moderne de Skyros», *Mélanges E. Delebecque*, Aix en Provence, 1982.
43. «Δύο ἀνέκδοτα ντοκουμέντα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Rouqueville σχετικὰ μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 στὴν Πάτρα», *Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη Φώτη Ἀποστολόπουλου*, Ἀθήνα 1982.

Γ. Βιβλιοκρισίες

44. Sever Pop, *La dialectologie, aperçu historique et méthodes d'enquête linguistiques*, 2 τόμοι, Louvain 1950-1951, *Ἑλληνικά*, 12 (1953), 408-411.
45. Oronzo Parlangeli, «Sui dialetti romanzi e romaici del Salento», *Memorie dell' Istituto Lombardo de Scienze e Lettere (Classe di Lettere, Scienze Morali e Storiche)*, τόμ. 25-26 τῆς τρίτης σειρᾶς, τεῦχ. 3. Milano 1953, σ. 93 (1)-200 (108), *Ἑλληνικά*, 14(1955), 213-218.

46. Emil Missir, *Dictionnaire français-romeique*, 2 édition entièrement refondue, avec un avertissement de André Mirambel et la préface de la lère édition par Louis Roussel, Παρίσι, Klincksieck, 1954, 'Ελληνικά, 14 (1955), 218-222.
47. Hansjakob Seiler, *L' aspect et le temps dans le verbe néo-grec* (Collection de l'Institut d'Etudes Byzantines et Néo-helléniques de Paris, 14), Παρίσι, Les Belles Lettres, 1952, *Kratylos*, 1 (1956), 54-60.
48. G. Rohlfs, «Vocabolario dei dialetti salentini (Terra d' Otranto)», Vol. IA-M- (Abhandlungen der Bayer. Ak. der Wissenschaften, phil.-hist. Kl. N. F., Heft 41) Μόναχο 1956, *Byzantinische Zeitschrift*, 50 (1957), 447-449.
49. D. Petropoulos, *La comparaison dans la chanson populaire grecque* (Collection de l' Institut Francais d' Athènes, ἀριθ. 86), 'Αθήνα 1954, *Kratylos*, 3 (1958), 70-72.
50. Pangalos, Georges E., *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης, τόμος πρῶτος* (Εἰσαγωγή, γραμματική), 'Αθήνα 1955, *Kratylos*, 3 (1958), 46-49.
51. G. Soyter, *Grammatik und Lesebuch der neugriechischen Volks- und Schriftsprache*, 3 Aufl., Wiesbaden, Harrassowitz, 1955, *Kratylos*, 1 (1956), 179-181.
52. *Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, περίοδος δευτέρα, τόμ. 6 (1955-1956) Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκι, 'Αθήνα (1956), *Kratylos*, 4 (1959) 213.
53. André Mirambel (1900-1970) *Νεκρολογία*, 'Ελληνικά, 23 (1970), 440-442.
54. Χαραλ. Π. Συμεωνίδης, «Οἱ Τσάκωνες καὶ ἡ Τσακωνιά (Συμβολὴ στὴν ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ ὀμώνυμου βυζαντινοῦ θεσμοῦ τῶν καστροφυλάκων)», *Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν*, ἀριθ. 5, Θεσσαλονίκη 1972, 'Ελληνικά, 26 (1973), 370-376.
55. Gerhard Rohlfs, *Nuovi scavi linguistici nella antica Magna Grecia* (Istituto Italiano di Studi Byzantini e Neoellenici, ἀριθ. 7), Palermo 1972, 'Ελληνικά, 27 (1974), 163-167.
56. Ch. P. Symeonides. *Νέα βιβλιοκρισία τοῦ βιβλίου τοῦ ἀριθ. 54*, *Byzantinische Zeitschrift* 68 (1975) 402-404.

Δ. Συλλογικὲς ἐργασίες

57. «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν πρῶτων δημοτικιστῶν, I. Γιάννη Ψυχάρη καὶ Ἀργύρη Ἐφταλιώτη ἀλληλογραφία. 716 γράμματα (1890-1933)».

Σταμ. Κ. Καρατζά - Ε. Γ. Καψωμένου και Έρευνητικής ομάδας, Ίωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, «Νεοελληνικὲς Ἔρευνες» αρ. 6, τομ. Α' (1988): Κείμενα.

58. «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν πρώτων δημοτικιστῶν, Π. 562 γράμματα τῶν Ε. Γιανίδη, Ι. Δραγούμη, Α. Ἐφταλιώτη, Κ. Παλαμᾶ, Α. Πάλλη, Δ. Ταγκόπουλου, Γ. Ψυχάρη κ.α.» Συλλογὴ υλικού Σταμ. Κ. Καρατζάς, Ἐπιμέλεια ΕΔΠ Σπουδαστηρίου Νεότερης Ἑλλην. Φιλολογίας, Θεσσαλονίκη, Α. Π. Θ., Ε. Ε. Φ. Σ., Παράρτημα αρ. 60, 1985

Ε. Ἀνέκδοτες ρέγασίς

59. «Les sociétés helléniques de Paris (1828-1831)», δακτυλόγραφη, 400 σσ.

